

dr. Stanislav PINTER, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport, Gortanova 22, Ljubljana

FAIR PLAY' - SRČIKA ŠPORTNIH TEKMOVANJ MLADIH

Izvleček

'Fair play' predstavlja eno bistvenih značilnosti športa mladih. Ob neupoštevanju tega dejstva bi lahko postal glavni smisel športnih tekmovanj mladih zmaga oziroma doseganje točk (tudi za vsako ceno). Mlade udeležence bi tako prikrajšali za pomembne občutke radosti in zadovoljstva, katerega omogočajo humani odnosi med tekmeči. Športni pedagogi pa bi s tem opustili eno od možnosti oblikovanja pozitivnih vedenjskih vzorcev pri mladih tekmovalcih in gledalcih. Vključitev določil, ki spodbujajo 'Fair play' v propozicije šolskih športnih tekmovanj obeta, da se navedeno ne bo zgodilo.

Uvod

“Fair play je srce športa. Ne igrajte proti drugim, ampak drug z drugim!” S temi besedami je Wim de Heer (danski predsedujoči Evropske Športne Konference) nagovoril prisotne športnike, trenerje, predstavnike športnih organizacij, znanstvenike in politike iz skoraj vseh evropskih držav, ki so se udeležili mednarodne konference z naslovom 'Sport, Tolerance and Fair Play', aprila 1996 v Amsterdamu.

'Fair play' ni le igra v okviru pravil. Vključuje tudi načela prijateljstva, spoštovanja drugih in igranja v okviru pravega športnega duha. Zato ga pojmuje kot način razmišljanja in ne samo kot način obnašanja. Vsebuje izhodišča, ki odpravljajo goljufanje, uporabo trikov, nasilja - tako telesnega kot besednega in izkoriščanja neenakih možnosti, prekomerno komercializacijo in korupcijo.(1) Zato moramo vsi, ki posredno ali neposredno vzgajamo in vplivamo na pridobivanje športnih izkušenj mladih tekmovalcev, nameniti 'Fair playu' kar največ pozornosti. Nenazadnje privabljajo športna tekmovanja na tribune številne mlade gledalce, ki jih ob spremljanju športnih dogodkov lahko vzgojimo v kulturno športno publiko.

Pomemben korak v tej smeri so opravili avtorji novega učnega načrta za športno vzgojo. V njem so športna tekmovanja (enako nastopi in prireditve) opredeljeni kot nadgradnjo šolske športne vzgoje in interesnih dejavnosti. Pri tekmovanjih učitelj upošteva fiziološka, socialna in pedagoška načela in ne postavlja v ospredje le športnega dosežka. Željo po tekmovalnih dosežkih je treba podrediti splošnim vedenjskim pravilom. Najpomembnejši cilj je skupno prizadevanje za doseg cilja, spoštovanje vseh sodelujočih, medsebojna pomoč in vzgoja za to, da se znamo veseliti uspeha pa tudi prenesti poraz. (7)

Toda še tako dobro zapisane misli in strokovne opredelitve, ostanejo (pre)večkrat le mrtva črka na papirju. In to toliko časa, dokler ne postanejo del vrednotnega sistema vseh sodelujočih: tekmovalcev, trenerjev, sodnikov, organizatorjev, gledalcev in predstavnikov medijev, ki o športnih dogodkih poročajo.

Problem raziskovanja

'Fair play' je vključen v tako imenovano moralno-etično področje človekovih značajskih potez, ki jih ljudje v glavnem pridobivamo v svojem življenjskem okolju in manj podedujemo od predhodnikov. Misel, da je filozofija življenja zelo podobna, če že ne enaka filozofiji športa, bi lahko ponazorili z obnašanjem v vsakdanjem življenju. Le-to se praviloma pri istem človeku kaže v enakih okvirjih tudi v pojavnih oblikah športa, s katero se ta ukvarja. Tako športnik vedno ostane človek, njegova moralna zavest pa je tista, ki ga lahko krasi - ali mu daje pečat pokvarjenosti, nemoralnosti, neetičnosti. (5) Enako najbrž velja tudi za druge udeležence v športu (organizatorje, sodnike, trenerje ...).

Ko razpravljamo o vlogi in pomenu 'Fair playa' v športu mladih ne moremo mimo vrednot in vrednotnih sistemov, katere si izoblikujejo udeleženci. Vrednote so tisto, kar človeku veliko pomeni in zato teži k njihovem udejanjanju in izpolnitvi, hkrati pa človekovo osebnost gradijo in doživljajsko bogatijo. Za vredno označujemo tisto, kar je objektivno dobro in ima hkrati za človeka veliko 'ceno', vendar ne v ekonomskem ali pridobitniškem, pač pa aksiološkem (vrednotnem) etičnem, estetskem ali sociološkem pomenu. (3)

Ob tem se postavlja temeljno vprašanje, kako spodbuditi športne pedagoge, da (še) v večji meri kot doslej vgradijo 'Fair play' v njihov vrednotni sistem? Športni pedagogi se v športu mladih namreč pojavljajo v različnih vlogah, zato imajo na celotno dogajanje odločilen vpliv.

Nemalokrat se zgodi, da športni pedagogi zaradi želje po uspehu 'spregledajo' nepoštene poteze svojih tekmovalcev, ali kar je še huje, mlade k takšnim dejanjem celo spodbujajo. Ugotovitev potrjujejo rezultati raziskave, ki so jo leta 1994 opravili na srednješolcih v Pragi. Zanimiv je podatek, da je skoraj 30% vprašanih dejalo, da učitelji 'niso opazili' nasilja pri urah športne vzgoje. Verjetno se jih tudi zato 66% le občasno drži pravil igre, pač glede na situacijo v kateri se znajdejo. Dijaki(nje), ki so se sistematično ukvarjali s športom, so odgovorili, da jih učitelji oziroma trenerji redko grajajo zaradi nepoštene igre. Večinoma je bilo med njimi prisotno mnenje, da si deležen pohvale, če z nešportno igro pridobiš prednost, oziroma pomagaš rešiti neugodno situacijo. Kadar je verjetnost pojavljanja takšnih tekmovalnih situacij večja, se na treningih nanje zavestno pripravljajo, tako da jih umetno proizvajajo. (2) Izsledkov raziskave ne moremo neposredno primerjati s stanjem v Sloveniji, zato ostaja problem še naprej odprt za preučevanje.

Določene slabe izkušnje z osnovnošolskih in srednješolskih športnih tekmovanj v minulih letih (rokomet, košarka, nogomet) ter zaskrbljujoč porast nasilnega vedenja in nestrpnosti med mladimi v družbi nasploh, so verjetno pripomogli, da so bile lani dopolnjene propozicije šolskih športnih tekmovanj z vsebinami 'Fair playa'.

Člani Odbora za šolska športna tekmovanja so pravilno ugotovili, da ne zadostuje spodbujati k 'Fair playu' le tekmovalcev in njihovih trenerjev, ampak morajo pozornost nameniti tudi organizatorjem šolskih športnih tekmovanj. Dobro organizirano tekmovanje lahko postane športno kulturni dogodek, ki udeležencem pusti trajne pozitivne vtise, kljub temu, da morda tekmovalni dosežek ni bil na ravni pričakovanega.

V nekaterih športno razvitih državah (Kanada, Nemčija, Francija, Avstrija) že več let potekajo kampanije, ki popularizirajo 'Fair play' na vseh ravneh športa, še zlasti pa med mladimi. Izvajajo jih večinoma nevladne organizacije, ki pa imajo veliko podporo državnih institucij. Z

nekajletnim zamikom se je podobna aktivnost začela tudi v Sloveniji. Žal je delovanje nevladnih organizacij (Slovenska olimpijska akademija pri OKS ZŠZ) in državnih institucij (MŠŠ, Zavod za šport) še premalo usklajeno. Vendar obstajajo realni izgledi, da se bo stanje izboljšalo.

Osebno menim, da lahko k temu pripomore prav vsak. Športni pedagogi in tudi starši se še premalo zavedamo možnosti, ki nam jih daje otroška igra, katera je predhodnica ukvarjanja s 'pravim' športom. Ob navidez nepomembnih igralnih situacijah se med sodelujočimi vzpostavljajo odnosi, ki naj bi temeljili na prijateljstvu, sodelovanju, občutku odgovornosti, strpnosti in spoštovanju različnosti. S pozitivnim vzgledom jim lahko damo dobro popotnico za v svet športa in za življenje nasploh.

Ko smo pred kratkim na sejmski prireditvi 'Dnevi slovenskega izobraževanja' anketirali obiskovalce glede poznavanja 'Fair playa', smo med mladimi (n= 76) dobili odgovore, ki potrjujejo predhodno zapisano. Le dobra četrtnina se jih je o 'Fair playu' poučila v družini (starši, sorodniki) in prav toliko v šoli (športni pedagog, razrednik). Skoraj enak delež je informacije pridobil iz medijev (časopisi, TV) in nekaj manj v športnem klubu (društvu), kjer trenirajo. Med vprašanimi sta bili tudi osnovnošolki, ki sta odgovorili, da ne vesta kaj pomeni geslo 'Fair play'.

Še bolj očitni so bili odgovori na vprašanje, ali se pri športni vzgoji v šoli pogovarjajo o 'Fair playu'? Četrtnina jih je odgovorila, da nikoli, druga četrtnina pa da le komaj kdaj, medtem ko jih okrog 15% na vprašanje sploh ni odgovorilo. Če se že ne pogovarjajo, potem upamo, da glavne značilnosti 'Fair playa' vsaj udeležujejo na urah športne vzgoje in na šolskih športnih tekmovanjih.

Nepošteno bi bilo, če ob teh podatkih ne bi omenili številnih športnih pedagogov, ki si prizadevajo za pozitivne vrednote v športu mladih, kakor tudi širše in s svojimi dejanji to potrjujejo. O nekaterih lahko občasno preberemo krajše prispevke v reviji 'Šport mladih', drugi žal ostajajo v svojem delu anonimni. Morda pa bo kdo od njih že letos prejel katero od priznanj za 'Fair play', ki jih bo podelil Odbor za šolska športna tekmovanja.

Zaključek

Kakor je človek enotnost biološkega, družbenega in kulturnega, je tudi šport enotnost motoričnega in etičnega. Brez svojega etičnega dela šport ni popoln - ni več pravi šport. Tudi šport mladih ni zavarovan pred pojavi, ki niso v skladu s športno moralo in načeli 'Fair playa'. Čeprav na šolskih športnih tekmovanjih praviloma ne gre za zelo grobo kršenje tekmovalnih pravil in športne morale, imajo takšni pojavi posebno težo in dodatne negativne učinke. (4)

Temu se bomo izognili, če bomo mladim tekmovalcem postavili za cilj kakovost športnega obvladovanja naloge in nastopa. Kriterij njihove uspešnosti naj bo najboljša izpeljava in uresničitev zelenega.(6) Zmaga nad tekmečem naj ne bo edina pomembna stvar v športu. Toda, če so tekmovalci vložili maksimalni napor, nastopili na ravni, ki je blizu mejam lastnih potencialov, potem to gotovo pomeni zmago s samim seboj. Tudi za takšen rezultat zaslužijo čestitke. V takšnem duhu bi morali vzgajati gledalce, ki spremljajo in sooblikujejo šolska športna tekmovanja.

Kadar ocenjujemo vrednost doseženih rezultatov na šolskih športnih tekmovanjih naj ne bo edino merilo vrstni red nastopajočih. Vprašajmo se, kako so tekmovalci do rezultatov prišli. Pot, ki je skladna s 'Fair playem', zagotavlja veselje in užitek. Nepošteno pridobljena zmaga je v bistvu moralni poraz. Odločitev o izbiri poti do rezultatov sprejemamo sami.

Literatura

1. Anonim (1994). Evropska listina o športu in kodeks etike v športu. Svet Evrope (prevod) Ministrstvo za šolstvo in šport R Slovenije, Ljubljana.
2. Cerar, M. (1996). Problemi agresije in nasilja pri športni in nešportni mladini. Olimpijski bilten, 13, 23-24.
3. Kristan, S. (1999). Med stroko in ideologijo. Šport mladih, 47, 43-44.
4. Šturm, J. (1997). Fair play in šport. Šport mladih, 24, 16-17.
5. Trunkl, R. (1998). Fair play. Fit, 2, 18.
6. Tušak, M. (1999). Zmaga – najvišja vrednota v športu?, Šport mladih, 47, 40-42.
7. Več avtorjev (1998). Športna vzgoja, Učni načrt za osnovno šolo.

OPOMBE:

V prispevku dosledno uporabljam izraz 'Fair play', ker še nimamo sprejetega slovenskega termina, ki bi nadomestil mednarodno uveljavljen izraz. Trenutno se uporabljajo izrazi: športno obnašanje, poštena igra, pravična igra, športna poštenost (namesto izraza 'Fairness').

Prav tako uporabljam izraz 'tekmeč' namesto 'nasprotnik'. Prvi se mi zdi ustrežnejši in že sam po sebi vključuje prvino 'Fair playa' – enakost tekmovalnih pogojev. V nadaljevanju navajam razlago obeh terminov iz Slovarja slovenskega knjižnega jezika.

NASPROTNIK   **s o v r a ž n o s t**
(SSKJ, str.627: biti proti! (nasprotovanje), kdor komu nasprotuje (1)
nasprotni igralec, tekmovalec, moštvo (2) - publicistično!!

TEKMEČ   **k o n k u r e n t** (izenačeni pogoji)
(SSKJ, str.1383: kdor tekmuje, se meri s kom z namenom... (1)
lahko biti enakovreden (konkurent) (2)

TEKMA = športni boj, v katerem se nastopajoči merijo med seboj, z namenom ugotoviti kdo je boljši, uspešnejši!!